

Pavao Ritter Vitezović kao leksikograf

(Pavao Ritter Vitezović: *Lexicon Latino-Illyricum*. Svezak drugi. Prijepis i obrada. Rukopis kritički pročitale i rječnik upisale Zrnka Meštrović, Nada Vajs. Priredio i predgovor napisao Bojan Marotti, ArTresor naklada, Zagreb, svibanj, 2010.);

Pavao Ritter Vitezović: *Lexicon Latino-Illyricum*. Svezak treći. *Hrvatsko-latinski rječnik*. Priredile i pogovor napisale Nada Vajs, Zrnka Meštrović. ArTresor naklada – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, studeni, 2009.)

Pavao Ritter Vitezović (1652.–1713.), povjesničar, književnik, leksikograf, tiskar i nakladnik, jedna je od velikih pojava u hrvatskoj povijesti, ali to ne znači da je temeljito proučen, da su nam njegova djela dobro poznata, da je sve bitnije u svezi s njime obavljeno i da su preostali tek manji zadatci. Dapače, ostalo je obaviti zamašne poslove, a neki su obavljeni u posljednje doba. Latinska njegova djela još su znatnim dijelom nedostavno proučena, leksikografski rad je mnogo raščlanjivan, ali su tek objavljivanjem njegova leksikografskog opusa u najnovije doba stvoreni pravi uvjeti za nove učenačke zahvate.

Tri su grada obilježila njegov život: rodni Senj, Zagreb i Beč. Rođenje u Senju govori nam da je bio čakavac, u Zagrebu i u Beču dosta je dugo živio i tamo objavljivao mnoga djela, a u Beču je i umro. U Zagrebu mu je u gimnaziji predavao istaknuti pisac i leksikograf Juraj Habdelić, u Rimu je upoznao povjesničara

Ivana Lučića, u Bogenšperku u Kranjskoj 1676.–1677. surađivao je sa slovenskim polihistorom Valvasorom. Ti i drugi kontakti svakako su utjecali na Vitezovićev rad, opsežan i u nekim elementima izvanredno vrijedan, a to se prvenstveno odnosi na njegov leksikografski i grafijski rad. Kako je bio i naslovni podžupan Like i Krbave i kako je dosta ratovao protiv Osmanlija na štokavskim terenima, jasno je da je rano u nekoj mjeri upoznao sva tri hrvatska narječja, pa otud i od drugih poticaja i njegova koncepcija tronarječnoga hrvatskoga književnog jezika. Veličina je Vitezovićeva i u njegovu utjecaju na kasnije naraštaje, prvenstveno na Ljudevita Gaja i Ante Starčevića. To će reći da su Vitezovićeve ideje jako utjecale na kasniji hrvatski politički život i na moderni hrvatski nacionalni identitet. Utjecala su Vitezovićeva rješenja i na Gajev slovopisni rad koji je približio kraju duge nevolje hrvatske latinične grafije.

Svakako je ArTresor naklada mnogo učinila brigom o Vitezovićevu leksikografskom radu. Godine 2000. objavljen je u Zagrebu prijeslik rukopisa Vitezovićeva djela *Lexicon Latino-Illyricum*. Taj je svezak priredio i pogovor o prijesliku napisao Bojan Marotti. Razumije se samo po sebi da je to preslikavanje rukopisnoga rječnika važno, jer ga tako zainteresirani mogu bez problema konzultirati.

Osobito značenje imaju drugi i treći svezak Vitezovićeva djela. U drugom svesku nalazimo prijepis rječnika, zapravo njegovo prvo izdanje. Rukopis su kritički pročitale i upisale Zrnka Meštrović i Nada Vajs, a priredio ga je i predgovor napisao Bojan Marotti. U trećem je svesku hrvatsko-latinski preokretni rječnik priređen na temelju Vitezovićeva la-

tinsko-hrvatskoga rječnika. Kako je dobro poznato, sastavio je Vitezović i hrvatsko-latinski rječnik, ali je on izgubljen, a s njim i važna rasprava *De orthographia Illyricana*. Ne možemo znati u kojoj mjeri bi se podudarali izgubljeni Vitezovićev rječnik i preokretni rječnik, no svakako su hrvatskoj kulturi mnogo dale Nada Vajs i Zrnka Meštrović, koje su taj preokretnik izradile. Treći svezak je, uz ArTresor nakladu, objavio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Drugi svezak obradbom je jako obogatit Bojan Marotti. On je u opsežnoj studiji »Kako je priređen Vitezovićev *Lexicon Latino-Illyricum*« (str. V–CL) podrobno obradio sve što je učinjeno u pripremi objave Vitezovićeva rukopisnog rječnika. Načelo po kojem je rječnik priređen predgovornik naziva načelom najveće moguće kritičnosti. Zaista se može reći da se je taj princip uporno poštovao, sve do toga da je precizirano što su prirediteljevi zahvati u rukopis. Najveći je zahvat u rukopis u tom što su riječi abecedirane, tj. u Vitezovića slovored iz raznih razloga nije pravo poštovan. U rječniku nalazimo 29 438 primjera jednakosti latinske i hrvatske riječi; u 201 primjeru donio je Vitezović samo latinske riječi, bez hrvatskih istovrijednica. Važno je uočiti da uz natuknice u rječniku postoje i podnatuknice, pa ukupno ima 23 708 ustrojenih članaka, ne 29 438. Sam je Vitezović u rukopisu imao jedan dodatak prije rječnika (”ruža vjetrova”) i devet dodataka na kraju, a u ovom prvom izdanju svi se dodatci, njih deset, nalaze na kraju djela. Govori priređivač o tri razine rječnika, pri čemu su dvije Vitezovićeve (latinsko-hrvatske jednakosti i druge Vitezovićeve

odrednice), jedna priređivačeva, »razina posebnih znakova kojima se tumače pojedine značajke Vitezovićeva rječnika ili pak opisuju različiti odnosi među određenim jednakostima« (XXIX). Treba ovdje reći da je Vitezovićovo djelo izrazito osmišljeno zasnovano, a da je priređivač Vitezovićevoj sustavnosti dodao potpunost. Naravno je da priređivač raspravlja i o latinskom i o hrvatskom Vitezovićevu slovopisu, pri čemu je, razumije se, bavljenje hrvatskom grafijom i osobito zanimljivo. Bilježenje akcenata također je u Vitezovića važno, kao i ostalo Marottijevo raspravljanje o sustavu koji je izradio da bi razumijevanje Vitezovićeva rječnika bilo i jasno i nedvosmisleno. Na kraju je i literatura kojom se je služio.

U trećem svesku uvodnu sažetu studiju (»Pavao Ritter Vitezović – čovjek ispred svojega vremena«, str. V–LXIII) objavile su Nada Vajs i Zrnka Meštrović, autorice što su se oko 20 godina bavile Vitezovićem, temeljito ga upoznale i to svoje znanje izložile u nizu samostalnih ili zajedničkih objavaka. Sada su u predgovoru donijele sažetak Vitezovićeve biografije nazvavši ga prvim profesionalnim hrvatskim književnikom. Tu doznajemo najbitnije i o *Thesaurusu* Bazilija Fabera, jednom od predložaka Vitezovićevu rječniku; Faber je bio njemački erudit 16. stoljeća. Vitezović jezikoslovac prikazan je kao mogući pisac hrvatske slovnice i kao leksikograf, zastupnik tronarječne koncepcije hrvatskoga jezika, zaslužnik u grafijskim pitanjima. Nazvan je jednim od značajnijih reformatora latinske, a bio je i više od toga, bio je jedan od najznačajnijih reformatora latiničkoga pisma u nas. Autorice predgovora preci-

ziraju mjesto Vitezovićevo »u lancu hrvatske leksikografije«; razabire se koliko se nadovezivao na svoje prethodnike, koliko je utjecao na mlađe leksikografe. Donosi Vitezović i nešto nehrvatskih riječi, međutim, njih je uvrštavao u maloj mjeri i nesustavno. Pozabavile su se autorice i Vitezovićevom prozodijom, ali tomu će trebati posvetiti i posebnu pozornost. Zapravo nas sada čekaju mnogi poslovi, moći će se npr. usporediti jezik Vitezovićev u njegovim hrvatskim tekstovima s hrvatskim jezikom njegova rječnika. A taj rječnik doista donosi pravo bogatstvo riječi, njih preko 34 tisuće. Na kraju studije je i izvrstan popis literature o P. Ritteru Vitezoviću. Nadi Vajs i Zrnki Meštrović svako priznanje!

Proučavatelj povijesti hrvatskoga književnog jezika često je pod dojmom golemosti naše jezične baštine. Također često pomišlja na velike nesreće koje su se događale i ometale naš normalni jezični razvoj i lakše odvijanje naše nacionalne povijesti. Obično pomišljamo na neobjavljivanje Kašićeva prijevoda Biblije u doba kada se Bartol Kašić za to objavljivanje borio, pomišljamo i na neobjavljivanje Marulićeva prijevoda *Od naslidovan'ja Isukarstova*. Vitezovićev primjer pokazuje da je velikih nesreća bilo mnogo, ali i naknadno objavljivanje njegova leksikografskog rada svakako ima veliko značenje.

Josip Lisac